

КОМПЛЕКСНА ЦІЛЬОВА ПРОГРАМА ПОКРАЩЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАСОБАМИ ІЄРАРХІЧНОГО ЦІЛЬОВОГО ОЦІНЮВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВ НА ОСНОВІ СУЧАСНИХ СППР

У статті на основі ієрархічного оцінювання альтернатив за допомогою застосування системи підтримки прийняття рішень "Солон – 2", здійснюється побудова комплексної цільової програми відповідної структурної моделі удосконалення соціального забезпечення в Україні.

Ключові слова: соціальне забезпечення, проект, ефективність, коефіцієнт, соціальний захист, трансферти.

AZAROVA A. O., LOHVYNYUK M. P.
Vinnitsia National Technical University

COMPLEX GOAL PROGRAM OF IMPROVEMENT OF SOCIAL CARE BY MEANS OF HIERARCHICAL ESTIMATION OF ALTERNATIVES BASED ON MODERN DSS

The construction of complex goal programs and appropriate structural the model of improvement of social care in Ukraine on the basis of the hierarchical evaluation of alternatives is constructed in article. The optimal system of social care are proposed by identification of majoral projects which have the highest coefficient of potential effectiveness. One of the priorities of social care is the improvement the management of public spending which deals with social services.

Keywords: social security, project efficiency factor, social protection, transfers.

Постановка проблеми. На сучасному етапі економічного розвитку України особливого значення набирає формування і впровадження ефективної системи соціального захисту, яка буде спроможна усунути ризики соціального характеру у суспільстві. Наша держава є гарантом соціальних прав своїх громадян і зобов'язується забезпечувати їх реалізацію для усіх без винятку. У зв'язку з цим постає завдання сформувати злагоджену систему фінансових відносин, яка спроможна забезпечити ефективну взаємодію між всіма її суб'єктами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні й практичні аспекти фінансування системи соціального забезпечення в Україні розглянуто у працях багатьох вітчизняних вчених, серед яких слід відзначити Л. Бабича, О. Бендасюка, Н. Добриніну, А. Жуковську, В. Зубенка, В. Кокіна, Л. Момотюка, О. Мордвінова, А.Ю. Рудика, Т. Шаповала. Проте слід зауважити, що існує низка невирішених питань, що виникають у процесі розподілу фінансових ресурсів на соціальне забезпечення, що і призводить до низького рівня його реалізації.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Серед питань, які становлять предмет дослідження та потребують вирішення, є визначення найпріоритетніших проектів та системи їх фінансування для соціального забезпечення в Україні, що уможливить отримання значного соціального ефекту.

Метою статті є розроблення ефективної системи фінансування соціального забезпечення в Україні шляхом застосування сучасних інформаційних технологій.

Основною задачею дослідження є на основі ієрархічного оцінювання альтернатив шляхом застосування СППР "Солон – 2", побудувати комплексну цільову програму удосконалення системи соціального забезпечення в Україні.

Вклад основного матеріалу. Побудова ієрархії цілей здійснюється двома етапами. На першому виконується процедура просування «згори-донизу», а на другому – процедура просування у протилежному напрямку.

Суть першої процедури полягає у формуванні множини таких підцілей, які впливають на головну ціль. Нехай це будуть підцілі c_1, c_2, \dots, c_r . Аналогічно формуємо множину підцілей c_1, c_2, \dots, c_r і т. п. Крім цього, при визначенні підцілей для c_1 приймемо до уваги те, що одна й та сама ціль може бути підціллю кількох надцілей.

Процедура просування «знизу-догори» полягає в тому, що для кожної цілі визначаються усі безпосередні надцілі, на досягнення яких безпосередньо впливає досягнення цілі або проекту, що досліджується. При цьому також визначається, позитивно чи негативно впливає ціль на досягнення безпосередньої надцілі [1].

За наведеним вище підходом було побудовано ієрархію цілей покращення соціального забезпечення в Україні. Структуру побудованої ієрархії цілей наведено у списковому вигляді. Прийняті позначення: назви проектів (x_i) записані курсивом, назви цілей (g_i) – прямим шрифтом. У круглих дужках записано номери безпосередніх надцілей, у квадратних дужках – номери безпосередніх підцілей [1].

- Вербальне представлення комплексної цільової програми (КЦП) автори пропонують таким.
- 0 – g_0 – Покращення соціального забезпечення населення в Україні [1,2,3,4];
 - 1 – g_1 – розробка ефективного механізму соціальної допомоги (0) [5,6,7,8,9,10];
 - 2 – g_2 – налагодження механізму соціального забезпечення (0) [11,12,13,14,15,16,17,18,19];
 - 3 – g_3 – забезпечення соціального захисту населення (0) [20,21,22];
 - 4 – g_4 – реформування процесу виділення трансфертів (0) [22,23,24];
 - 5 – g_{11} – розробити механізм державного пенсійного забезпечення (1) [25,26];
 - 6 – g_{12} – впровадити державні програми соціальної допомоги (1) [27,28,29,30,31];
 - 7 – g_{13} – забезпечити державну підтримку громадських організацій інвалідів (1) [32,33,34];
 - 8 – g_{14} – реалізувати державні програми захисту дітей, молоді, жіноцтва та сім'ї (1) [35,36,37];
 - 9 – g_{15} – забезпечити програму підтримки будівництва для слабо захищеного населення (1) [38,39,40];
 - 10 – g_{16} – реалізувати проекти соціальних бюджетів на регіональному рівні враховуючи міжрегіональний характер зав'язків і забезпечення їх прозорості та відкритості (0,1,4);
 - 11 – g_{21} – Забезпечити можливість отримувати освіту населенню (2) [41,42,43];
 - 12 – g_{22} – максимально сприяти зайнятості населення (2) [44,45,46];
 - 13 – g_{23} – встановити і підтримувати соціальні стандарти на достойному рівні (2) [47,48];
 - 14 – g_{24} – забезпечити право громадян на відпочинок (2) [49,50];
 - 15 – g_{25} – встановити жорсткий контроль за збереженням довкілля (2) [51,52,53];
 - 16 – g_{26} – забезпечити достатній життєвий рівень населення (2) [9, 11, 13, 21];
 - 17 – g_{27} – забезпечити безпечні умови праці (2) [54,55];
 - 18 – g_{28} – вивести систему охорони здоров'я на європейський рівень (2) [56,57,58,59,60,61];
 - 19 – g_{29} – проводити актуарні розрахунки за всіма видами соціального забезпечення (2, 3)
 - 20 – g_{31} – розробити і запровадити ефективний механізм медичного страхування (3) [62];
 - 21 – g_{32} – запровадити пенсійне страхування (3) [63, 64];
 - 22 – g_{33} – реформувати систему страхування від нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань (3) [19];
 - 22 – g_{41} – удосконалення механізму виділення субвенцій (4) [65, 66, 67, 68];
 - 23 – g_{42} – внесення змін до механізму формульних розрахунків (4) [69, 70, 71];
 - 24 – g_{43} – укріпити фінансову базу органів місцевого самоврядування шляхом перегляду структури та порядку стягнення місцевих податків і зборів (4) [72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80];
 - 25 – x_{111} – проект оптимізації солідарної системи (11);
 - 26 – x_{112} – проект запровадження ефективної накопичувальної системи (11);
 - 27 – x_{121} – забезпечити допомогу самотнім матерям та батькам (12);
 - 28 – x_{122} – підвищити допомогу у зв'язку з пологами (декретні) (12);
 - 29 – x_{123} – підвищити допомогу малозабезпеченим сім'ям (12);
 - 30 – x_{124} – забезпечити відповідний рівень допомоги для дітей сиріт (12);
 - 31 – x_{125} – збільшити виплати при народженні дитини (12);
 - 32 – x_{131} – втілення механізму соціального замовлення послуг у недержавних організацій (13);
 - 33 – x_{132} – забезпечити контроль при отриманні пільг та позик для підприємств інвалідів та забезпечення їх державним замовленням (13);
 - 34 – x_{133} – створення посади Уповноваженого у справах інвалідів і ветеранів (13);
 - 35 – x_{141} – програма підтримки дітей з особливими потребами (14);
 - 36 – x_{142} – програма підтримки ВІЛ-інфікованих (14);
 - 37 – x_{143} – програма захисту дітей і жінок від насильства у сім'ї (14);
 - 38 – x_{151} – програма будівництва доступного житла для малозабезпеченого населення 70/30, де 30% сплачує держава, а 70% надається в розстрочку (15);
 - 39 – x_{152} – спеціальні програми кредитування населення державними банками (15);
 - 40 – x_{153} – програма виділення житла працівникам державного сектора, які працюють на професіях, найбільш затребуваних для національної економіки (9) [15];
 - 41 – x_{211} – програма підвищення фінансового стимулювання студентів всіх рівнів акредитації, як добре навчаються (21);
 - 42 – x_{212} – програма оптимізації вступної кампанії (21);
 - 43 – x_{213} – програма поліпшення якості навчання та запобігання корупції (21);
 - 44 – x_{221} – програма перепідготовки спеціалістів (22);
 - 45 – x_{222} – максимальне сприяння безробітним, які активно шукають роботу (22);
 - 46 – x_{223} – забезпечити роботою людей, які її втратили в результаті несприятливих економічних ситуацій (22);
 - 47 – x_{231} – встановити реально необхідний споживчий кошик для громадян (23);
 - 48 – x_{232} – встановити мінімальну зарплату, яка зможе забезпечити потреби реально необхідного споживчого кошика (23);

- 49 – x_{241} – програма розвитку туристичного бізнесу (24);
 50 – x_{242} – програма виділення туристичних путівок в санаторії за пільговими умовами (24);
 51 – x_{251} – програма захисту водних ресурсів (25);
 52 – x_{252} – програма зменшення шкідливих викидів в атмосферу (25);
 53 – x_{253} – програма захисту земельних ресурсів від забруднення і неефективного використання (25);
 54 – x_{271} – програма підвищення якості знань працівників з питань охорони праці (27);
 55 – x_{272} – програма атестації підприємств по питанням охорони праці (27);
 56 – x_{281} – програма стимулювання працівників медичної сфери (28);
 57 – x_{282} – програма поліпшення якості надання медичних послуг (28);
 58 – x_{283} – програма прозорості державних закупівель медичних препаратів (28);
 59 – x_{284} – програма оптимізації використання коштів виділених на забезпечення охорони здоров'я (28);
 60 – x_{285} – програма оновлення обладнання у медичних закладах (28);
 61 – x_{286} – програма заохочення до роботи молодих спеціалістів у районах (28);
 62 – x_{311} – пошук ефективного способу поєднання фінансування охорони здоров'я: державний, муніципальний, страхова медицина (31);
 63 – x_{321} – програма сприяння пенсійного страхування у недержавних пенсійних фондах (32);
 64 – x_{322} – програма надання пільг підприємствам які сприяють ефективному пенсійному забезпеченні своїх працівників (32);
 65 – x_{411} – проект збільшення фінансування медичних закладів (41);
 66 – x_{412} – проект виділення субвенцій на інвестиційні проекти (41);
 67 – x_{413} – проект реструктуризації освітніх субвенцій (41);
 68 – x_{414} – проект виділення субвенцій на соціальний захист (41);
 69 – x_{421} – максимізувати ефективність виділення бюджетних коштів на соціальну сферу (42);
 70 – x_{422} – програма розвитку об'єктів комунальної власності та здійснення заходів, що включені до місцевих і регіональних програм соціально-економічного розвитку (42);
 71 – x_{431} – розробка заохочувальних механізмів фіскального вирівнювання щодо збільшення місцевими органами влади власних доходів, частка яких спрямовуватиметься на реалізацію соціальних програм (43);
 72 – x_{432} – проектування доцільних моделей соціального бюджету виходячи з вартості послуг (43);
 73 – x_{78} – Розробити ефективну правову базу щодо інноваційної діяльності (43);
 74 – x_{433} – програма збільшення частки видатків на фінансування власних повноважень місцевого самоврядування та повного фінансового забезпечення реалізації державних делегованих повноважень; (43);
 75 – x_{434} – програма посилити роль місцевих бюджетів шляхом удосконалення системи регулювання міжбюджетних відносин (43);
 76 – x_{435} – програма стимулювати економічне зростання, розширення регіональних бюджетних доходів через зростання міжрегіональної конкуренції, забезпечення вільного переміщення населення і капіталу між регіонами; (43);
 77 – x_{436} – підтримувати доступ місцевих органів влади на ринок внутрішніх та зовнішніх запозичень, підвищити ефективність діяльності фінансово-кредитних установ, що перебувають у власності органів місцевого самоврядування різних рівнів (43);
 78 – x_{437} – надати право місцевим органам влади використовувати різноманітні інструменти щодо вибору місцевих податків та зборів і визначати ставки оподаткування. (43);
 79 – x_{438} – розмежувати повноваження між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на засадах децентралізації влади; (43);
 80 – x_{439} – проектування доцільних моделей соціального бюджету, які зможуть забезпечити системний підхід до прогнозу видатків на соціальну (43).

Визначення відносної ефективності напрямків виконання програм проводиться у СППР шляхом розрахунку значень показників потенційної ефективності проектів. Цей етап було проведено авторами за допомогою СППР „Солон 2”. Результати розрахунку відображаються у вигляді списку, де вказуються назви проектів та відповідні числові значення, що ідентифікують показники потенційної ефективності проектів.

Проекти, які мають найбільші значення цих показників визначають напрямки виконання КЦП, що в першу чергу повинні бути підтримані. Таким чином обґрунтовуються перспективні напрямки виконання КЦП. Це дозволяє ефективно розподіляти ресурси між пріоритетними напрямками КЦП [7].

Решта проектів, порівняно з вищевказаними, мають незначний вплив на використання головної цілі.

Розрахунок вартісних коефіцієнтів K_p для P найбільш пріоритетних проектів (відібраних за критерієм потенційної ефективності) пропонуємо здійснювати таким чином:

$$K_p = \frac{\cos t_p}{\sum_{p=1}^P \cos t_p}, \quad (1)$$

де $cost_p$ – вартість p -го проекту; $\sum_{p=1}^P cost_p$ – загальна вартість P проектів; P – кількість відібраних проектів, що є пріоритетними за критерієм потенційної ефективності.

Таблиця 1

Потенційна ефективність проектів

№ проекту	Назва проекту	Ефективність	Вартість проекту, млн грн.
1	X ₄₃₅ – програма стимулювати економічне зростання, розширення регіональних бюджетних доходів через зростання міжрегіональної конкуренції, забезпечення вільного переміщення населення і капіталу між регіонами (43)	0,0971	5000
2	X ₄₃₁ – розробка заохочувальних механізмів фіскального вирівнювання щодо збільшення місцевими органами влади власних доходів, частка яких спрямовуватиметься на реалізацію соціальних програм (43)	0,0728	15000
3	X ₄₃₂ – проектування доцільних моделей соціального бюджету виходячи з вартості соціального послуг (43)	0,0728	3000
4	X ₄₃₇ – надати право місцевим органам влади використовувати різноманітні інструменти щодо вибору місцевих податків та зборів і визначати ставки оподаткування (43)	0,0728	2500
5	X ₃₂₁ – програма сприяння пенсійного страхування у недержавних пенсійних фондах (32)	0,0539	7000
6	X ₃₂₂ – програма надання пільг підприємствам які сприяють ефективному пенсійному забезпеченні своїх працівників (32)	0,0539	1000
7	X ₄₃₄ – програма посилити роль місцевих бюджетів шляхом удосконалення системи регулювання міжбюджетних відносин	0,0485	750
8	X ₄₃₈ – розмежувати повноваження між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на засадах децентралізації влади (43)	0,0364	900
9	X ₄₃₉ – проектування доцільних моделей соціального бюджету, які зможуть забезпечити системний підхід до прогнозу видатків на соціальну (43)	0,0364	560
10	X ₂₇₁ – програма підвищення якості знань працівників з питань охорони праці (27)	0,0337	300
11	X ₂₇₂ – програма атестації підприємств по питанням охорони праці	0,0337	430
12	X ₃₁₁ – пошук ефективного способу поєднання фінансування охорони здоров'я: державний, муніципальний, страхова медицина	0,0269	400
13	X ₄₂₂ – програма розвитку об'єктів комунальної власності та здійснення заходів, що включені до місцевих і регіональних програм соціально-економічного розвитку	0,0242	15000
14	X ₄₃₃ – програма збільшення частки видатків на фінансування власних повноважень місцевого самоврядування та повного фінансового забезпечення реалізації державних делегованих повноважень	0,0242	350
15	X ₄₃₆ – підтримувати доступ місцевих органів влади на ринок внутрішніх та зовнішніх запозичень, підвищити ефективність діяльності фінансово-кредитних установ, що перебувають у власності органів місцевого самоврядування різних рівнів	0,0242	180
Всього			52370

Розрахунок вартісних коефіцієнтів K_p для P найбільш пріоритетних проектів за формулою (1) наведено у таблиці 2.

Для визначення дійсної ефективності пріоритетних проектів (як за критерієм потенційної ефективності, так і за вартісним коефіцієнтом) автор пропонує таку залежність:

$$K_{finans_p} = \frac{r_p}{K_p}, \quad (2)$$

де r_p – потенційна ефективність p -го проекту; K_p – вартісний коефіцієнт пріоритетного p -го проекту.

Оптимальний розподіл фінансових ресурсів серед проектів за двома критеріями наведений у таблиці 2.

Висновок. За результатами розрахунку обґрунтовано найбільш пріоритетні проекти за критеріями потужності отримання соціального ефекту та вартісним. Отже, пріоритетними проектами, що доцільно фінансувати є: «Підтримування доступу місцевих органів влади на ринок внутрішніх та зовнішніх запозичень, підвищити ефективність діяльності фінансово-кредитних установ, що перебувають у власності органів місцевого самоврядування різних рівнів» ($K_{finans_p}=7,041$), «Програма підвищення якості знань працівників з питань Охорони праці» (5,882), «Програма атестації підприємств по питанням охорони праці» (4,104), «Програма збільшення частки видатків на фінансування власних повноважень місцевого самоврядування та повного фінансового забезпечення реалізації державних делегованих повноважень» (3,621), «Пошук ефективного способу поєднання фінансування охорони здоров'я: державний, муніципальний, страхова медицина» (3,522), «Проектування доцільних моделей соціального бюджету, які зможуть забезпечити системний підхід до прогнозу видатків на соціальну сферу та їхнє фінансування, виходячи з вартості соціальних послуг» (3,404), «Програма посилення ролі місцевих бюджетів у розв'язанні

актуальних проблем соціально-економічного розвитку відповідних територій шляхом удосконалення системи регулювання міжбюджетних відносин» (3,386).

Таблиця 2

Вартісні коефіцієнти K_p для P пріоритетних проектів та оптимальний розподіл фінансових ресурсів серед проектів за двома критеріями

№ проекту	Назва проекту	K_p	K_{finans_p}
1	X_{435} – програма стимулювати економічне зростання шляхом зацікавленості місцевих органів влади в інтенсивному розвитку підвідомчих територій і розширенні регіональних бюджетних доходів через зростання міжрегіональної конкуренції, забезпечивши вільне переміщення населення і капіталу між регіонами; (43)	0,095475	1,017
2	X_{431} – розробка заохочувальних механізмів фіскального вирівнювання щодо збільшення місцевими органами влади власних доходів, частка яких спрямовуватиметься на реалізацію соціальних програм (43)	0,286424	0,254
3	X_{432} – проектування доцільних моделей соціального бюджету, які зможуть забезпечити системний підхід до прогнозу видатків на соціальну сферу та їхнє фінансування, виходячи з вартості соціального послуг (43)	0,057285	1,271
4	X_{437} – надати право місцевим органам влади використовувати різноманітні інструменти щодо вибору місцевих податків та зборів і визначати ставки оподаткування. (43);	0,047737	1,525
5	X_{321} – програма сприяння пенсійного страхування у недержавних пенсійних фондах (32);	0,133664	0,403
6	X_{322} – програма надання пільг підприємствам які сприяють ефективному пенсійному забезпеченні своїх працівників (32)	0,019095	2,823
7	X_{434} – програма посилити роль місцевих бюджетів у розв’язанні актуальних проблем соціально-економічного розвитку відповідних територій шляхом удосконалення системи регулювання міжбюджетних відносин	0,014321	3,386
8	X_{438} – розмежувати повноваження між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на засадах децентралізації влади; (43)	0,017185	2,118
9	X_{439} – проектування доцільних моделей соціального бюджету, які зможуть забезпечити системний підхід до прогнозу видатків на соціальну сферу та їхнє фінансування, виходячи з вартості соціальних послуг(43)	0,010693	3,404
10	X_{271} – програма підвищення якості знань працівників з питань Охорони праці (27)	0,005728	5,882
11	X_{272} – програма атестації підприємств по питанням охорони праці	0,008211	4,104
12	X_{311} – пошук ефективного способу поєднання фінансування охорони здоров’я: державний, муніципальний, страхова медицина	0,007638	3,522
13	X_{422} – програма розвитку об’єктів комунальної власності та здійснення заходів, що включені до місцевих і регіональних програм соціально-економічного розвитку	0,286424	0,084
14	X_{433} – програма збільшення частки видатків на фінансування власних повноважень місцевого самоврядування та повного фінансового забезпечення реалізації державних делегованих повноважень	0,006683	3,621
15	X_{436} – підтримувати доступ місцевих органів влади на ринок внутрішніх та зовнішніх запозичень, підвищити ефективність діяльності фінансово-кредитних установ, що перебувають у власності органів місцевого самоврядування різних рівнів	0,003437	7,041

Запропонована комплексна цільова програма дозволяє здійснити оптимальний (за двома критеріями: соціального ефекту та вартість проекту) розподіл обмежених фінансових ресурсів, спрямованих на покращення системи соціального забезпечення в Україні.

Література

1. Азарова А.О. Комплексна цільова програма удосконалення інноваційного процесу з використанням сучасних автоматизованих засобів / А.О. Азарова, О.О. Мороз, А.В. Сторожа // Вісник Сумського державного університету. – 2013. – № 4. – С. 102–109.
2. Бюджетний кодекс України : закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI, ост. ред. від 01.01.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/mam.cgi?nreg=2456-17>
3. Кривцова М. С. Шляхи підвищення державних соціальних стандартів у політиці доходів населення / М. С. Кривцова // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – Вип. 4. – С. 252–259.
4. Кокіна В. Мета пенсійної реформи – забезпечена старість українців / В. Кокіна // Уряд. кур’єр. – 2011. – 15 березня. – С. 4.
5. Логвинюк М.П. Аналіз фінансового механізму у сфері соціального захисту та шляхи його вдосконалення в Україні / М.П. Логвинюк, Л.М. Маршук // Наукові дослідження розвитку світової економіки: пропозиції, теорії : збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук. – 2015. – Частина 2. – С. 5–10.
6. Момотюк Л. Є. Бюджетний механізм забезпечення соціальних гарантій населення України / Л. Є. Момотюк // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 10. – С. 172–181.
7. Тоценко В.Г. Методы и системы поддержки принятия решений. Алгоритмический аспект / В.Г. Тоценко. – К., Наукова думка, 2002. – 381 с.

Надійшла 13.01.2017; рецензент: д. е. н. Мороз О. О.